

Jubilæumsekskursion til Vestnorge og Færøerne 19.-30. juni 1999

Tilrettelægger og faglig leder på første del af turen var Poul Søndergaard, og Smyril Line, Danmark stod for det praktiske arrangement.

I ekskursionen deltog 46 personer, der samledes i Kastrup Lufthavn d. 19.6. med afgang 22.05 mod Bergen og med efterfølgende indkvartering på Fana Folkehøjskole.

20.6. Rundvisning på **Arboretet på Milde** ved Per Harald Salvesen, som med smittende glæde over sit arbejdsområde startede rundvisningen med at vise rundt i haven til Folkehøjskolen, som er en skøn gammel herregård med hovedhus fra 1720, og et haveanlæg, der har stået uændret siden 1700-tallet. Haven viste rester af et renaissance-anlæg: Der var klippede Buksbom, *Buxus sempervirens*, fra 1680, en *Crataegus*-hæk og en ring af store *Fraxinus*, som markerede et gammelt lysthus. Endvidere noteredes: *Juglans regia*, *Rosa majalis*, som er en af de tidligste middelalder-roser, *Hedera hibernica*, som tidligere også voksede op ad huset, *Philadelphus coronarius* fra tidligt i 1800-tallet, hvor den blev plantet som hæk, *Acer pseudoplatanus* og endelig en del urter, bl.a. krydderurten Sødskærm og *Crocus vernus*.

Selve arboretet er 60 ha stort. Bag det står en stiftelse, etableret i 1971, bestående af Universitetet i Bergen, Landbruksdepartementet, Fana (senere Bergen) kommune og Fritz C. Rieber, der især var den drivende kraft i begyndelsen. Arboretets formål er bl.a. at yde et praktisk bidrag til øget udbytte af trævækst på grundlag af den mest fuldstændige repræsentation af arter og varieteter af træer og buske, der egner sig til norske forhold. Endvidere at virke som en integrerende faktor, der skal samle botanik, havebrug, skovbrug og genetik, og endelig at bidrage til forskning, undervisning og folkeoplysning, herunder naturforståelse og friluftsliv. Stiftelsen fik 530 deka til disposition, hvoraf en del er afsat til den ny botaniske have, som er under anlæggelse.

Arboretets område er opdelt i afdelinger omfattende bl.a. *Quercus*-arter, *Rosaceae*, *Acer*, *Nothofagus* og *Araucaria*, *Rhododendron*-kultivarer, Europæiske coniferer, Asistiske coniferer, *Rhododendron*-artssamling, træer og buske fra Japan, Nordamerikanske coniferer, *Betula*- og *Alnus*-samlinger.

Under ledelse af vor kompetente vært, Per Harald Salvesen, besøgte vi udvalgte afdelinger af det smukke og righoldige arboret. Rosariet er smukt anlagt på en skråning ned mod vandet. Det indeholder både arter og sorter. Pimpinellerose, *Rosa pimpinellifolia*, der danner lave krat af tynde, oprette stængler, den er tidligt blomstrende med små, hvide/lyst rosa blomster, og den indgår i mange hybrider. *Rosa sericea* fra Himalaya, *Rosa moyesii* 'Geranium', med store, geraniumrøde blomster, samt *Rosa moyesii* 'Nevada'.

I området stod et svagt voksende eksemplar af *Prunus lusitanica*, en smuk, stedsegrøn busk/træ,

indsamlet af Poul Søndergaard i Marokko i 1977. Den store *Sorbus*-samling rummer arter fra hele verden, bl.a. *Sorbus pogonopetala*, et smukt, lille træ fra Kina med sundt, mangefinnet løv. Den ser ud til at trives fint i Norge. Endvidere *S. vilmorinii*, et lille træ fra V. Kina med høstfarver, *S. hupehensis* ligeledes fra V. Kina, begge er velegnet til havebrug, samt *S. glabrescens*. Alle de nævnte *Sorbus*-arter er formeret af frø fra Liverpool. Fra Moskva kom i 1971 *S. amurensis*. Endvidere *S. rehderiana* 'Joseph Rock' og *S. setschwanensis* der oprindeligt stammer fra Mt. Omei i Kina. Alle nævnte *Sorbus*-arter samt endnu flere er ikke naturindsamlinger, de er frøformerede og derfor ikke garanteret rene arter. De er plantet med det formål at se, hvilke arter der trives i Norge.

Af buske noteredes parykbusk, *Parrotia persica*, *Garrya fremontii*, desværre dårligt placeret, Snekløkketræ, *Halesia carolina*, og endelig den meget sjældne *Drimys winteri*, medtaget fra Argentina som frø. Det er en meget primitiv plante, der på trods af at den tilhører de dækfrøede ikke har udviklet kar i veddet, som derfor ligner nåletræsved. Den demonstrerer det milde klima, idet planten slet ikke kan overleve på friland i Danmark. Også mere sarte arter af *Quercus* trives fint i arboretet. Det gælder *Quercus pontica* fra Kaukasusområdet, Steneg, *Q. ilex* fra Middelhavsområdet og *Q. faginea*, fra Spanien og Portugal. Den bliver ligesom Steneg ikke særlig høj. Ambratræ, *Liquidambar orientalis* var. *orientalis*, kan lige netop klare klimaet. Desuden bemærkedes Duetræet, *Davidia involucrata* var. *vilmoriana*, fra Kina og *Magnolia sieboldii* fra Japan og Korea, som trives fint her. Det er et lille træ der bærer smukke, store blomster med farvede støvdragere. Endvidere *Osmanthus suavis*, der blev indsamlet i Nepal af Poul Søndergaard og *Cytisus battandieri* indsamlet i Marokko. Det er et lille træ beklædt med fløjlsår.

Den største opmærksomhed tiltrak en smuk, blomstrende, 1,25 m høj hvidblomstrende *Hebe odora*, som er indsamlet af Poul Søndergaard (fig.1). I samme område voksede *Sorbus sitchensis*, en sjældent dyrket røn fra NV. Nordamerika.

I en nærliggende afdeling hvor *Spiraea*-arter præsenteredes, vakte især *Spiraea arcuata* fra Himalaya interesse.

Den varierede samling af *Berberis* gav mulighed for at studere yderpunkterne, den storbladede *Berberis amurensis* og den meget småbladede *B. empetrifolia*.

Blandt urterne i skovbunden kunne man se en speciel skærmpolante med knold, en 'jordnød', *Conopodium majus*, på dansk Svinenød, som kun er kendt i et ganske lille område ved Holbæk Fjord.

Nothofagus-bevoksningen var imponerende og lå smukt på et let skrånende terræn (fig.2). *N.*

pumilio var meget frodig og træerne var over 10 m høje. Frøene blev indsamlet i 1975 i Sydamerika af Søren Ødum, Bent Søgård og Jens Peter Hjerting. Også *N. antarctica* og *N. betuloides* voksede i området. *N. betuloides*, der bl.a. kendes på de hængende skud, trives ikke i Danmark. Hvis man så nærmere efter i skovbunden, kunne man se mange frøplanter af *N. antarctica* og *N. pumilio*.

Fra Japan-expeditionen i 1976 var der træer af *Fraxinus spaethiana*. Endvidere sås *Cercidiphyllum magnificum*, der har større blade end *C. japonicum*, og også afviger ved gule høstfarver og en længerevarende glat bark.

Næste store oplevelse var en bevoksning af *Araucaria araucana* med imponerende skud. De højeste planter er 5 m og stammer dels fra frø indsamlet i private haver i Bergen i 1972 og dels fra Søren Ødums indsamlinger i Sydamerika i 1979, hvor frø blev fordelt i Europa. Træerne producerer ca. 2 grenkrans/år. Et sjældent syn var bevoksningen af *Trochodendron aralioides* i blomst, med *Ilex rugosa* fra Japan som bunddække. Endvidere *Acer japonicum*.

En skråning var tilplantet med planter fra den sydlige halvkugle. Her noteredes bl.a. *Athrotaxis cupressoides*, *Escallonia virgata* fra Chile, *Aristotelia fruticosa*, fra New Zealand, *Hoheria* med hvide blomster, *Chilotrimum diffusum*, en lille stedsegrøn busk fra Chile og Argentina med smukke kurve af hvide randkroner og gule skivekroner, samt Proteaceerne *Oritris lancifolia* og *O. revoluta*, mange *Hebe*-arter, bl.a. *Hebe macrantha* med læderagtige, tandede blade, og 2 cm store, hvide blomster, *Eucalyptus pauciflora*, som er en af de mest hårdføre arter af *Eucalyptus*, samt *Nothofagus solandri cliffortioides* fra 1200 m højde på New Zealand indsamlet i 1975.

Herfra gik vi til Blondehuset, der stammer fra første halvdel af 1800-tallet. Det er flyttet herud fra Bergen, og anvendes bl.a. som café og til undervisning. I nærheden findes de omfattende *Rhododendron*-samlinger, hvor man især bør fremhæve de store *Rhododendron*, der stammer fra Joh. Hedegårds indsamlingsrejse til Nepal, der var sponsoreret af arboretet. I samlingen indgår også materiale fra Nordisk Arborets udvalgs ekspedition i 1976 til Japan og N. Korea. Herfra stammer også træerne i *Abies*-området med *Abies homolepis*, *A. spectabilis* begge store træer og den noget mindre og langsomtvoksende *A. koreana*, endvidere *Pinus pumila* og *Trochodendron aralioides*. Rundvisningen sluttede ved en meget tæt og smuk *Sciadopitys verticillata*, der i en alder af 50 år blev flyttet herud fra Bergen.

Med Per Harald Salvesen som fremragende guide fik vi et indtryk af et meget interessant arboret med de ialt 6466 accessionsnumre fordelt på 4029 arter.

Botanisk Have i Bergen, som var næste stop på turen, er lille, men generelt med et højt plejeniveau. Haven blev anlagt 1897-1899 og museet i 1865. Havestilen var fra starten

karakteriseret af slyngede gange og nyreformede bede, som i 1925 blev erstattet af en mere geometrisk form. Museumshaven, der kun er på 0,9 ha, bliver snart erstattet af den nye botaniske have på Milde. Foran museet stod *Sorbus meinichii* 'Faegriana', som muligvis er en ny endemisk art, der er fundet syd for Bergen. Den har større frugter, større blomster og mindre frø end typisk for *Sorbus meinichii*. Yderligere kan fremhæves et stort Duetræ, *Davidia involucrata*, *Rhododendron catawbiense* fra North Carolina i USA, indsamlet i begyndelsen af dette århundrede, *Cladrastis*, fra 1920'erne, *Cercidiphyllum*, *Magnolia sieboldii* i blomst, *M. hypoleuca*, *Ginkgo biloba*, *Camellia japonica* som blomstrede rigt sidste år, den står et lunt sted ind mod museets væg, *Stewartia monadelphica*, *S. pseudocamellia* i knop, sidste års frugter sad tæt og vidnede om rig blomstring og *Liriodendron tulipifera*.

I 1930'erne blev en del af den smukke have anlagt på en skråning. Her stod et gammelt eksemplar af *Rhododendron calophytum*, formet som et træ, *Sorbus lancifolia* med smukke blade, en meget høj *Quercus rubra* og under den et tæppe af Vinterportulak, *Claytonia perfoliata*, fire store eksemplarer af *Sciadopitys verticillata*, *Nothofagus alpina*, *N. pumilio*, en 12-13 m høj *N. antarctica*, *Metasequoia glyptostroides*, et dårligt eksemplar muligvis fordi vi nærmer os dens nordgrænse, *Rhododendron thomsonii* med røde knopskæl og røde blomster, en imponerende høj *Tsuga heterophylla* med lyse vårskud. Udenfor i en privat have stod et gammelt, let forfaldent eksemplar af *Araucaria araucana* fra før 1920'erne.

Det var Rolf Nordhagen, der udviklede *Rhododendron* dyrkning i Bergens Botaniske Have, og haven bærer stadig præg heraf med de mange, spændende arter, bl.a. *Rhododendron lepidostylum* fra Himalaya med blålige blade, forsynet med strittende hår langs bladranden. Endvidere *Olearia x haastii* fra New Zealand, den hører til Kurvblomstfamilien, den stedsegrønne *Viburnum davidia*, Pebermyntebusk, *Prostanthera cuneata* med blå/hvide blomster. Stierne i haven udmærker sig især ved at være meget behagelige at gå på. De er fremstillet med en belægning af fint, knust klippe, der lader vandet løbe igennem.

Klatreplanterne var samlede ved en buegang, her sås bl.a. den kraftigt voksende *Actinidia arguta* og *Clematocledra*. Ved havens udgang beundredes *Neillia sinensis*, usædvanligt rigt blomstrende med røde blomster i klaser.

Nygårdsparken blev fremvist af Poul Søndergaard - i øsende regnvejr. Det er et smukt anlæg med store træer og god plads til det enkelte træs udvikling. Her vokser bl.a. *Abies homolepis*, en meget stor Sitkagran, *Picea sitchensis*, et gammelt eksemplar af Hanespore-Tjørn, *Crataegus crus-galli*, der var uden torne, *Picea orientalis*, en meget høj *Abies grandis* med hængende grene kantet med lyse skud, *Acer opalus* der kendes på bladene med 3 butte hovedlapper og to mindre

lapper ved grunden, *Quercus robur* 'Filicifolia', *Alnus cordata* fra 1960'erne, Pyramide-Eg, *Quercus robur* var. *fastigiata*, Kandelaber-rødgran, flere store eksemplarer af Himalaya-ceder, *Cedrus deodora*, Atlasceder, *Cedrus atlantica*, der er grøn, *Prunus lusitanica* et smukt træ med blanke, grønne blade, som desværre ikke trives i Danmark, og endelig Ægte Kastanje, *Castanea sativa*. Derpå sluttede turen, stadig i øsende regnvejr, ved Nordens største Sydbøg, *Nothofagus antarctica*, som er ca. 17 m høj og med adventivknopper, der danner store 'puder'. I løbet af vort første døgn i Bergen var der faldet 96,2 mm nedbør! På årsbasis falder der 2000 mm hvilket er 3-4 gange så meget som i Danmark.

På vejen tilbage mod Milde passerede vi en meget stor *Araucaria araucana*, hvis frø blev indsamlet i 1972 og nu indgår i bevoksningen på Milde.

21.6. Sognefjord. Tidlig morgen afgang mod Voss hvortil vi når efter at have kørt igennem 42 tunneler. Vi passerer en stor del naturlig skov. *Pinus sylvestris* er spontan, den kom efter sidste istid. *Tsuga heterophylla* og *Picea sitchensis* vil nok med tiden tage over, mens Birk dør p.g.a. klimaforandring. Fjorden var tidligere stort laksefiskeriområde, men nu er laksen ved at blive udryddet. Grunden er, at sygdomme fra industrifisk smitter vildstammerne, som nu søges opretholdt ved kunstig befrugtning. På Voss er der en naturlig population af *Picea abies*, som går 1000-1500 år tilbage, men den blander sig nu med en tysk proviniens. Turen er meget smuk, vejen løber parallelt med en brusende elv og der indgår en færgetur fra Gudvangen til Kaupanger, hvor der er fundet en gruppe af nogle få hundrede individer af *Sorbus lancifolia*. Et individ i Botanisk Have i Bergen stammer fra en anden gruppe på Nordkysten. Efter et kort stop ved Kaupanger Stavkirke videre mod **Leikanger præstegårdshave**, hvor vi møder en hunplante af *Araucaria araucana*, der bærer kogler. Envidere *Sequoiadendron giganteum* fra ca 1900, 25-30 m høj og med en stamme så tyk, at der skal 7 mand til at nå rundt om den, *Chamaecyparis nootkatensis* fra ca. 1910, Valnød, *Juglans regia*, Ægte Kastanje, *Castanea sativa* og endelig Nordmannsgran, *Abies nordmanniana*, der oprindeligt kommer fra det vestlige Kaukasusområde. Årsagen til at de eksotiske træer netop er plantet omkring præstegårde er, at i forrige århundrede skulle de såkaldte 'potetpræster' udbrede kendskabet til havedyrkning og eksotiske vækster, som kom til landet via norsk skibsfarts forbindelse i fremmede lande. Også kendskabet til sorter af æbler blev udbredt på denne måde. Det hjalp også, at der var en initiativrig professor i botanik, som nærmest tvang folk til at dyrke nye sorter og arter med pligt til tilbagerapportering af dyrkningsresultaterne. Området er meget beskyttet, sommertemperaturen er 3 grader højere og vinteren 4 grader lavere end i Bergen, og der er mere sol. Her har også tidligere været dyrket Valnød med godt udbytte.

På turen videre mod **Lunde præstegård** indgik en kort færgetur mod Dragsvik. Præstegården stammer fra midt i forrige århundrede og dens ca. 3 ha er nu annex til arboretet på Milde. I 1972 besøgte Poul Søndergaard præsten, som da var bekymret over påtænkt byggeri på arealet, og allerede i 1982 blev det aftalt, at en del af arealet blev overladt til arboretet på Milde og en del til Balestrand Kommune til friluftsansøgning. Arealet er opdelt geografisk, således at de træer, der allerede var plantet, dannede beslutningsgrundlag for arealernes placering. Vi beundrede Nordens største *Araucaria araucana*, et hantræ, der er 22 m højt og måler i omkreds 2,9 m i brysthøjde (fig.3). Her stod også Norges største Ægte Kastanje, *Castanea sativa* fra 1890 og Norges eneste Hickory, *Carya ovata*. Endvidere *Quercus macranthera*, en ca. 14 m høj *Nothofagus antarctica*, på trods af, at her er ca. 4 grader koldere om vinteren end i Bergen, *Sequoiadendron giganteum* med kroget top og løs krone, *Acer ukurunduense*, en buskformet *Quercus pontica* indsamlet i Tyrkiet, gamle pære- og æblesorter, *Cornus controversa* fra Nordisk Arboretsudvalgs indsamling i Japan i 1976, *Thuja plicata*, en Atlas-Ceder, *Cedrus atlantica* indsamlet i 1973 i Marokko og sået i 1984, en stor Himalaya Ceder, *Cedrus deodara*, fra 1897, *Thujopsis dolabrata*, *Cunninghamia* sp., *Abies recurvata*, *Castanea dentata*, *Sorbus mougeotii*, *Platanus orientalis* indsamlet i Tbilisi, Georgien, *Betula alleghaniensis*, *Aesculus parviflora*, *Diospyros lotus*, *Quercus mongolica*, *Pterostyrax hispida*, *Leycesteria formosa*, *Magnolia sieboldii*, *Athrotaxis laxifolia*, *Sorbus lancifolia*, *S. hupehensis*, *S.americana*, *Acer rufinerve*, *A.mono*, *A.opalus*, *Ostrya carpinifolia*, *Nothofagus pumilio*, *Zelkova serrata*, *Abies lasiocarpa*, *Cercidiphyllum japonicum* var. *magnificum*, *Kalopanax pictus* udsået 1996 og med 1,5 m tilvækst efter 1. år og endelig blev forsøget fra Milde med *Araucaria araucana* gentaget her. Dagen sluttede med middag på Bale Strand og overnatning i Sogndal.

22.6.99. Dagen startede med endnu en færgetur, denne gang til Vik, efterfulgt af et kort besøg ved Hopperstad stavkirke fra 1150 og restaureret i 1880'erne. Den er bygget af fyrretømmer, der blev ringbarket og dermed fyldt med harpiks. Turen fortsatte op over Vika fjell, der er 986 m høj, og dækket af sne. Under et kort stop med snekastning blev den sparsomme vegetation bestemt til Dværgpil, *Salix herbacea* og *Lycopodium alpinum*. Videre over Vossfjellet med imponerende udsigt over dalen med frokoststop i Mjølstertunet hvor vi nød vejret og de smukke bygninger fra 1500-tallet. Derfra tilbage til Vinje, hvor vi på vejen så bestande af langsomtvoksende *Picea abies* og derpå tog afsked med Birgitte og Poul Søndergaard. Fra Bergen gik turen videre mod Torshavn.

23.6. Færøerne. Den vigtigste grund til at ekskursionen i år skulle gå til netop Færøerne var, at foreningens medlemmer var meget interesserede i at følge plantageforsøgene deroppe, som især

var sket på Søren Ødums initiativ.

Søren Ødums store indsats i denne forbindelse startede med et projekt, en kortlægning af Færøernes vegetation sammen med Kjeld Hansen. På hjemturen passerede de Shetlandsøerne, der er rigere på træer, og det vakte interessen for at plante træer på Færøerne. Carl Skottsberg, grundlæggeren af den Botaniske Have i Göteborg havde rejst meget i det sydligste Sydamerika, og han foreslog træer fra Ildlandet som grundlag for trævalg på Færøerne. Derpå udførte Nordisk Arboretudvalg ekspeditioner til Sydamerika og New Zealand/Australien med henblik på at indsamle frømateriale.

Efter et døgn på havet til Færøerne blev vi modtaget af skovrider Trondur Leivsson og bygartner Tori i Hoyvik, som førte os til **Kirkjebøur**, hvor kongsbonden viste rundt. Historien her går langt tilbage til ca. år 800, hvor bosættelse fandt sted, og før den tid havde keltiske munke fårehold. Arkæologiske udgravninger fra 1980'erne viser, at lavlandet var kratbevokset. Der var *Salix*, *Juniperus communis* ssp. *nana*, *Betula nana*, *Betula pubescens* og *Salix phylicifolia*. *Juniperus communis* ssp. *nana* er blevet brugt til rygning iflg. beretning fra 1600-tallet og der er nu kun få, krybende individer tilbage på en af øerne, endvidere har græsning gennem 1000 år har fjernet den øvrige buskvegetation. Der blev tid til et besøg i kirken, der stammer fra 1111. Den stod uforandret fra middelalderen indtil 1874, men det indre er nu helt nyt. De originale stole fra 12-1300 tallet blev flyttet hertil fra Magnus-katedralen, der ligger lige ved siden af. Nu opbevares stolene imidlertid på Nationalmuseet, hvorimod den ældste altertavle findes på museet i Torshavn, og er erstattet af en ny, malet af Joensen-Mikines. Under gulvet er der bispegrave, og en bispestav fra Tyskland fra 1200-tallet er udstillet i en montre. På et tidspunkt er det blevet overvejet at genrejse Magnus-katedralen, der nu henligger som en ruin.

Bispegården fungerede i 500 år men nedlagdes i forbindelse med Reformationen og blev til Kongsgård. Bispen havde tillagt sig stadig flere jordarealer og ejede til slut halvdelen af øerne. I 1550 ved Reformationen, blev alt overtaget af Kongen - også rettigheder til skatterne. En af biskopperne, der har været i alt 36, skrev sin egen lov >Fårebrevet=, som den norske Konge skrev under på. Ca 300 bønder overtog jorden - kongsbønderne. I 1956 overgik jorden til Færøerne. På kongsgården i Kirkjebøur har der boet 16 generationer med får, køer og turister som vigtigste indtægtskilde. Vi besøgte gården hvoraf røgstuen er ældst, fra 900-tallet. En del af huset er lidt yngre, fra midt i 1200-tallet. I 1554 blev der indgået en kontrakt om at gården og tilliggende ikke må sælges, men skal afleveres til næste generation i samme stand. De nuværende ejere overtog gården for 31 år siden, og vil nu overdrage den til 17. generation. Derpå fulgte en dejlig vandretur tilbage over fjeldet til Torshavn, hvor vi på vejen så bl.a. *Silene acaulis*,

Pinguicula vulgaris, *Polygala* sp., Plettet Gøgeurt, *Dactylorhiza maculata*, og overalt i lavninger og langs vandløb imponerende smukke, blomstrende bevoksninger af Engkabbeleje, *Caltha palustris*.

24.6.99 Dagen var afsat til et besøg i Klaksvig, hvortil vi kom først med bus til Eysturoy, og fra Leirvik med færge til Klaksvig. Basaltplateauet på Færøerne er 3-4.000 m tykt og består af tre lag. På Eysturoy er vi i overgangszonen mellem øverste og midterste lag. Torshavn ligger i midterste lag. Det nederste lag er kulførende. Imellem lagene er der presset aske, og det er grunden til, at der dannes terrasser. Indledningsvis var der tid til at få lidt at vide om forholdene vedr. plantagedrift. Basalten er næringsrigt, men mange steder er muldlaget for tyndt. Det kan opdyrkes, men med besvær. Færøerne ligger på 62° N, og klimaet er oceanisk. Vinteren er stormfuld, meget varierende med megen regn og uden streng frost. Kun juli og august måned er garanteret frostfrie. Derfor får planterne ingen sammenhængende dvaletilstand om vinteren. Hårdførhedsproblemet kan henføres til mangel på klimatisk stabilitet. Der er stor forskel i udspringstidspunkt på Færøerne. Det sker 3 uger tidligere på Suduroy end i Klaksvig.

De meget omtalte færøske tunneller fik vi også prøvet, og vi passerede en landbrugsforsøgsstation, hvor der desværre nu kun foregår få forsøg, og derfor er bygningerne lejet ud til andre landbrugsformål. Jordbrug blev flyttet ud fra bygderne i 1920'erne, fordi jorden skulle anvendes til byudvidelse, men man ville også gerne være selvforsynende med mælk, og det krævede større arealer. Overalt er der får, som er vigtige for Færøerne, men meget nedbrydende for vegetationen, og det gør også beplantning vanskelig. Indtil 1970 havde fårene lov til at færdes overalt i vinterhalvåret. Jordejere måtte betale for at blive fri for fårene på deres arealer, og tilmed selv sætte hegn op. Derfor var interessen for at plante så ringe. Det har dog ikke altid været således. Den første interesse for plantesagen opstod i 1879, idet amtet forespurgte Torshavn om de ville stille arealer til rådighed, hvis amtet bevilgede midler. Embedsmændenes haver blev tilplantet, men der var stadig ingen plantager. På Island fik man en forstkandidat fra København, C.E. Flensborg, som senere blev direktør for Hedeselskabet, til at tage sig af sagen, og han skulle også arbejde for at fremme sagen på Færøerne. Tidligt i dette årh. var der kun få egentlige plantager, men hvor de fandtes kunne man konstatere en større almen interesse for plantning. I 1920'erne var der mange træer, men interessen dalede og efter 2. verdenskrig blev megen beplantning fjernet til fordel for huse og veje. I 1960'erne ansatte plantageudvalget folk til at plante og Ivar Nyholm fra Hedeselskabet udvalgte plantematerialet. 1. jan 1970 måtte man ikke længere have får gående frit i Torshavn, og det medførte en markant fremdrift for plantning. Især kvinderne viste interesse, og hver eneste haveejer betragtes nu som en frivillig plantør, der tilmed også

passer området, og sidste år var plantesalget nået op på 400.000 kr.

På Streymoy passerede vi Hvalvik, en gammel hvalfangerstation. Der er et stort ønske fra færingerne m.h.t. at genoptage storhvalfangst, men Danmark er som bekendt imod.

Ankomst til **Klaksvig**, hvor bygartneren var guide. Byen er den næststørste by på Færøerne. Her kom forbuddet mod får i byen først i 1980, og i 80'erne oplevede byen en voldsom ekspansion. Her er 3 ha skovareal, som blev beplantet i 1980'erne og udviklede sig til et populært udflugtsmål.

På **Kunoy** gjaldt besøget en bygd med beplantning anlagt på god jord. Det er en undtagelse, idet skovforsøg næsten altid er blevet anlagt på dårlig jord. Dertil kommer at skoven ligger på en vestvendt skråning. Den fremherskende vindretning er SSV, det giver regn og blæst i Torshavn, men her er lunt og læ. Man har derfor fordel af en større årlig varmesum, men blandt ulemperne tæller, at foråret kommer senere og efterårsstormene starter før træernes skud er afmodnede. Desværre er her rodfordærver, som muligvis stammer fra granpæle leveret af Hedeselskabet, og til erstatning for det tabte, genplantes der nu med forskellige arter.

For plantagen har der været dårlige økonomiske vilkår fra 80 og 90'erne, i år er man nået tilbage til samme økonomiske niveau, som man var på i 1988. Blandt arterne i plantagen noteredes: en hybrid af *Salix viminalis*, *Rubus spectabilis*, en smuk busk, der ser ud til at trives godt, specielt udvalgt *Betula pubescens* fra Reykavik Island, det er karakteristisk ved at de skyder fra stammen. 20.000 træer er screenet til formålet, og kun 2.000 er udvalgt til videre brug. Det er i øvrigt interessant, at arkæologiske undersøgelser har vist, at der tidligere har vokset *B. pubescens* i området. Endvidere *Salix alaxensis* fra Alaska, *Sorbus intermedia*, der var noget af det første, der blev plantet, et enkelt individ af Skov-elm, *Ulmus glabra*, en lille urt, Benbræk, *Narthecium ossifragum*, syge, døende eksemplarer af *Pinus contorta*, der var ca. 45 år gamle, *Acer pseudoplatanus*, *Chamaecyparis lawsoniana*, i skovbunden *Luzula sylvatica*, *Alnus incana*, igen *Pinus contorta* der stammer fra frø fra Danmark, der igen fik frø fra Oregon, og der blev tid til et hurtigt blik på en færøsk gærdesmutte. *Betula pubescens*, 8-10 m høj og med tydeligt brun bark sås atter, *Quercus petraea*, men den klarer sig ikke her og *Abies procera*. Den 21 december 1988 ramte en orkan området og ødelagde store dele af plantagen, og igen i januar 89 kom en ny orkan, der ramte bygden og ødelagde flere træer. I 1992 blev der genplantet bl.a. med *Pinus contorta* fra Alaska, *Picea x lutzii*, der er en krydsning mellem *P. glauca* og *P. sitchensis*, Hybrid lærk, *Larix x marschlinsii* (= x *eurolepis*) Japansk Lærk, *Larix kaempferi* (= *L. leptolepis*), der desværre afmodner sent, et nordligt indslag ville forbedre artens muligheder, Sitkagran, *Picea sitchensis*, flere *Abies*-arter: *A. sachalinensis*, *A. homolepis*, der var den mest lovende, *A. procera*, *A.*

nordmanniana og endelig *A. koreana*. Endvidere tre arter af *Nothofagus*: *N. antarctica*, den stedsegrønne *N. betuloides*, og *N. pumilio*. (Fig. 4 og 5).

I haverne i bygden så den buskformede *Taxus x media* ud til at trives fint, ligesom også *Pinus mugo* ssp. *mugo* (= *P.m.* var *prostrata*). Ved bygdens gamle mølle var *Salix phylicifolia* fra fjeldområdet indplantet. Den bliver på Island 8 m høj, her bliver den blot mandshøj. På Kunoy findes endvidere det største Elmetræ, ikke i højde, men i kronediameter.

Efter dette første møde med en egentlig plantage var der tid til frokost på Klaksvig kulturhistoriske museum. Frokosten, der bød på Færøernes specialiteter, var i sig selv en kulturhistorisk oplevelse. Derpå blev der tid til at bese kulturhuset, der fra 1837 var Kongeligt Handelslokale. Før den tid var der kun en lagerbygning, som lå i Torshavn. Bygningen blev benyttet indtil 1856, men står urørt den dag i dag. Apoteket, det andet rum i bygningen, blev først anvendt som klædeforretning fra 1919 og derpå som apotek fra 1932 til 1961, og fremstår nu som det var da apoteket lukkede, og det var en stor seværdighed.

Derpå gik turen til den lokale plantage i Klaksvig, der blev anlagt i 1970. Den ligger i en lille dal og rummer i øvrigt også et svømmebassin. Her ses den største samling af *Nothofagus*, der blev indsamlet i Ildlandet i 1979. Buskene *Olearia albida* der bærer hvide blomster og *O. x excorticata* også fra New Zealand, *Fuchsia magellanica*, der trives fint, *Alnus sinuata*, der også i dens naturlige omgivelser på USA's vestkyst kun når begrænset størrelse, Bjergfyr, *Pinus mugo* og *P.m.* ssp. *mugo*, der er en nedliggende form af Bjergfyr, Alaskapil, *Salix alaxensis* er brugt til hegn og hæk, den er meget frodig. Blandt urterne lyste orkideerne op. Der var plettet Gøgeurt *Dactylorhiza maculata*, overalt, samt *D. purpurella*, endvidere Tuekogleaks, *Scirpus caespitosus*. Derfra til et besøg på bryggeriet Føroya Bjór og en meget hurtig besigtigelse af 30.000 år gamle træstammer indlejret i en strandskrænt.

Under en vandring i Klaksvig fik vi et meget godt indtryk af de mest hyppige træer og buske i haverne: *Rubus spectabilis*, *Alnus sinuata*, *Cotoneaster bullatus*, *Sorbus intermedia*, *S. mougeotii*, der trives godt her, *Sambucus nigra*, der ikke udvikler modne bær her, *Ribes alpinum* er meget populær, *Sorbus aucuparia*, fra Danmark. Den trives ikke her, og man forsøger at få en bedre frøkilde, *Tsuga heterophylla*, *Fuchsia magellanica*, *Rhododendron catawbiense* der er meget hårdfør, *Lonicera ledebourii*, *Nothofagus betuloides*, store og frodige Ahorn, som generelt trives godt heroppe, *Sorbus vilmorinii* fra V. Kina, *Chaenomeles japonica*, *Deutzia* sp. *Ulmus glabra*, *Larix kaempferi* og *Taxus x media*.

25.6.99. Dagen startede i silende regn med byvandring og havebesøg i det gamle **Torshavn** med registrering af mange af de arter, der fandtes i haverne. Vi så bl.a. *Salix phylicifolia*, med blanke,

grønne bladoversider, *Salix alaxensis* i flere haver, *Escallonia sp*, *Ribes sanguineum*, der ofte blev anvendt til hæk, *Salix viminalis* hybrid, *Alnus sinuata*, Vestamerikansk Balsampoppel, *Populus trichocarpa*, *Sorbus mougeotii*, *Betula pubescens* fra Island, *Picea sitchensis*, *Olearia sp.*, Guldregn, den stedsegrønne *Berberis darwinii*, en 6 m høj Ahorn, *Rosa rugosa*. I byen ligger en skov, der blev fredet i 1974-75. Den var overraskende tæt og frodig og indeholdt bl.a. *Nothofagus betuloides*, *Picea sitchensis*, *Larix kaempferi*, *Thuja plicata*, Bjergfyr, *Pinus mugo*, Contortafyr, *P. contorta*, der er et af de gode plantagetræer, atter *Betula pubescens* fra Island, *Sorbus mougeotii* og *Rubus spectabilis*.

Haven omkring **lærerhøjskolen** var usædvanlig artsrig. I en afdeling af haven noteredes en meget smuk, *Buddleia globosa* med orangegule blomster i runde hoveder, den er indsamlet af Nordisk Arboret Udvalg i 1975-76 (fig.6), *Lonicera ledebourii*, *Nothofagus betuloides*, *Hebe odorata* i blomst, *Cotoneaster sp.*, *Hebe subalpina* og *Fuchsia magellanica*. I haven er der en del læ, og derfor var træerne relativt høje. Der sås bl.a. *Fraxinus excelsior*, arter af *Berberis*, en stor Ahorn, *Cryptomeria japonica*, *Symphoricarpus sp.* *Cotoneaster bullatus*, *Rosa moyesii*, *Nothofagus betuloides*, *Abies homolepis*, og endelig en norsk proveniens af Skovfyr, der trives nogenlunde, den er indsamlet af Ivar Nyholm.

Omkring **Naturhistorisk Museum** er der et udvalg af de 340 plantearter, der findes på Færøerne, bl.a. Rosenrod, *Rhodiola rosea*, og *Taraxacum faeroensis* (fig.7).

Omkring den **gamle kirkegård**, der er fredet, voksede bl.a. *Larix laricina*, *Athrotaxis sp*, gamle Ahorn og *Sorbus intermedia*.

Efter en dejlig frokost på aktivitetscentret, Tilhaldid fra 1903, der tilhører Torshavn kommune, gik vi til den gamle plantage **Gundadalur (fig.8)**, hvor der desværre ikke er træer tilbage fra den første plantning ved århundredeskiftet. Igen så vi *Pinus contorta*, Alaskatypen, *Nothofagus pumilio* fra 79-indsamlingen, *Rubus spectabilis*, Ahorn og *Abies alba* fra tidligt i 1970'erne. Blandt de ældste træer er *Alnus sinuata*. De første blev indsamlet af en islænding i Alaska midt i 50'erne. Islændingen døde desværre ved en trafikulykke, men heldigvis blev noget af frøet sået. Træerne blev plantet i 60'erne. De er meget buskede, formodentlig fordi de stammer fra en ekstrem kystpopulation. Endvidere *Buddleya globosa*, et par *Alnus rubra* fra 1991, den er yderst sjælden i den øvrige del af Danmark, Sitkagran også fra Alaska. Der er tale om en genplantning fra 1986, idet de tidligere væltede i vinteren 84-85, *Alnus glutinosa*, endnu en El, *Alnus cordata*, der også er sjælden i den øvrige del af Danmark, den kendes på de orange hår i nervevinklerne på bladundersiden, *Lonicera ledebourii*, *Salix alaxensis*, *S. hookeriana* fra W.Nordamerika med skinnende, grønne bladoversider og fildede undersider, *Ribes bracteosum* fra Alaska, den er

skyggetålende og får garvesyreholdige bær, der anvendes til at konservere lakserogn, *Sorbus mougeotii* fra 89, nu 3 m høj, smuk og velformet; Bøg, *Fagus sylvestris*, fra Nordjylland, *Tsuga heterophylla*, den stedsegrønne *Nothofagus betuloides*, der her står i læ, de højeste er 6-7 m, *Sorbus aucuparia* plantet i 94 fra nordlige forekomster i Norge, *Prunus padus* fra N. Sverige, *Thuja plicata*, indsamlet fra en af de nordligste forekomster i Alaska, *Sambucus callicarpa*, små planter fra 94 fra frø indsamlet i 88, *Populus trichocarpa*, *Abies grandis* fra 1971, den tåler ikke vestenvinden, som den bliver udsat for efter Sitkagranernes fald, Tamarack, *Larix laricina* der er flerstammet, den stammer fra frø indsamlet i Alaska, *Alnus sinuata*, *Chiliodendron diffusum*, en busk som vi også så på Milde, *Sorbus salwinensis* småplanter fra Milde, *Pinus contorta* 'Skagway' en Alaska provinens, *Echinopanax horridus*, og endelig foran kunstmuseet genså vi *Olearia*, men denne gang en anden art, *O. macrodonta* fra New Zealand.

Herfra gik vi videre til **planteskolen i Hoydalur**, der er anlagt på et areal der tidligere var minkfarm. Der er et stort udbud af arter, der kan trives i området, bl.a. *Salix arctica*, der kun er en krybende busk, *Baccharis magellanica*, den kommer fra S. Amerika og bliver op til 30 cm høj, *Ilex aquifolium* fra nordlige forekomster i Jylland, *Rubus spectabilis*, *Embothrium coccineum* der trives særdeles godt, *Araucaria araucana*, *Hebe odora*, *Chiliodendron diffusum*, *Hoheria glabrata*, *Lomatia hirsuta* og *L. ferruginea*, der hører til familien Proteaceae, den stedsegrønne *Nothofagus cunninghamii*, *Saxegothea conspicua*, et taks lignende, stedsegrønt træ, der hører til Podocarpaceae, igen *Embothrium coccineum*, *Maytenus magellanica*, der er en busk eller lille træ, *Coccinia sp.*, det er en klatreplante, der hører til græskarfamilien, *Vaccinium ovalifolium*, *Tsuga mertensiana*, *Elaeagnus sp.*, *Berberis ilicifolia* fra Ildlandet, den blomstrer to gange om året, og anvendes til syltetøj, *Pilgerodendron uviferum* = *Libocedrus uvifera* fra S.Chile, og *Ribes laxiflorum*. På vej mod næste seværdighed, som var Jakup Dahls have, var der udsigt til en stor, pragtfuld *Embothrium coccineum*, der var dækket af blomster (fig.9).

Jakup Dahls have var pragtfuld og så overraskende frodig, at man glemte, at man var højt mod nord. Den udmærkede sig både ved den måde den var anlagt på og ved de mange arter. Igennem haven løber en kløft med vand, som er omgivet af smalle terrasser med stier (fig.10). Der var bl.a. *Rosa moyesii*, *Nothofagus betuloides*, *Tsuga heterophylla*, *Olearia x haastii*, *Salix arctica*, *Abies procera*, *Parahebe sp.*. Som bunddække var der mange steder med stort held anvendt Porcelænsblomst, og endelig skal nævnes *Drimys lanceolata* fra Tasmanien, den er en truet art. Vandreturen sluttede i Nordens Hus.

26.6.99. En meget spændende dag, der startede på færgen Mette Mols mod **Tverøyri/Derlnes på Suduroy**. Sejlruten passerer Store og Lille Dimon, som vi så på nærmeste hold. Foråret kommer

tidligere her på Suduroy end i Klaksvig, selv om afstanden kun er 110 km mellem nordligste og sydligste punkt på Færøerne. Området **Tverøyri** er et gammelt bosætningsområde. *Salix phylicifolia* fandtes tidligere langs elven, men vokser nu kun i private haver. Øen ligger i den nederste basaltserie, som er 45-55 mil. år gammel. De enkelte lag er tykke sammenlignet med hvad vi tidligere har set nordpå, og derfor bliver fjeldsiden højere og mere stejl. Endvidere er der et kulførende lag, som dog kun er 70 cm tykt. Øen er den bedste, hvad angår naturturisme. Her er alt, stejle fuglefjeld, søer til fiskeri og bygdestier til vandreture. Basaltarten er tæt, afkølingen er foregået langsomt, således at der ikke er dannet mandelsten men i stedet søjlebasalt. Gitterstrukturen er et oktaeder. Overalt var der et lyserødt tæppe af Plettet Gøgeurt.

Plantagen i Trongisvági er anlagt i 20'erne og 30'erne. I 1992 blev der afsat penge til skovplantningsforsøg udført af arbejdsledig ungdom, og der blev bl.a. anlagt et stisystem, der blev fortsat i 1993. I samme projekt indgik også en bro over elven og en grill. I plantagen vokser bl.a. *Pinus contorta*, der kommer tæt op. Den stammer fra Island, hvortil frø kom fra yderste Alaska. Træerne blev plantet i 71-72, men de bliver ikke gamle. Træerne støtter hinanden og huller breder sig hurtigt, fordi plantagen er ret udsat for vind og træerne hærages af vandalisme. Endvidere *Betula sp.*, *Sorbus aucuparia*, *S. aria*, *S. intermedia*, *Abies alba* og *Tsuga heterophylla*. Et område med Bjergfyr lykkedes ikke rigtigt, hvorimod Sitkagran voksede bedre, men ikke storslået. I en nærtliggende have så vi bl.a. *Chamaecyparis lawsoniana*, *Olearia x haastii*, *Lonicera ledebourii*, den lille urt Rosenrod og *Larix kaempferi*. Dagen var i øvrigt meget præget af den årlige Skt. Hans idræts- og bygdefest hvor vi beundrede kaproning i øsende regnvejr!

27.6.99 Efter overnatning på et meget charmerende hotel i Øravik (fig.11). gik turen videre nordpå mod Sandvik, hvortil der i første halvdel af 60'erne kom vejforbindelse med en hårdt tiltrængt tunnel, der blev færdig i 1963, det var den første tunnel på Færøerne. Tunnellen går kun gennem et enkelt basaltlag. Vi passerede Hvalba med en fiskefiletfabrik, hvorfra der udgår to trawlere. Videre mod Kloraratangi hvor vinden herskede, og hvor vi fra vor fremskudte position ved fjeldkanten fik mulighed for at se et fuglefjeld på afstand (fig. 12), samt Stor Kjøve, Regnspove og Ride på nærmeste hold i luften, og på jorden så vi feldspat, Fjeldfrøstjerne og marker med Plettet Gøgeurt. Vi besøgte derpå en lille nødhavn på den anden side af Hvalba. Havnen var meget interessant og havde i 1997 modtaget Kronprins Frederik. Her var et rigt dyreliv med Edderfugl, Malemuk, Lunde og sæl. Et meget markeret rødt lag var vulkansk aske, tuf. Området er i øvrigt også kendt for vædderopdræt, hvor der konkurreres om de største individer, der får et fodertilskud af puddersukker og valium! Derpå gik turen sydpå med

frokoststop i Øravik til Vagur med en nåletræsplantage ovenfor bebyggelsen. Videre til Sumba, den sydligste by på Færøerne. Herfra er nærmeste land New Foundland. Her voksede bl.a. *Sambucus nigra*, *Rosa rugosa*, *Ribes* sp. *Salix* sp. og *Rubus spectabilis*. Turen sluttede på det absolut sydligste punkt, på Akraberg, som man ellers kun stifter bekendtskab med fra vejrmeldingen (fig.13). Udsigten her var pragtfuld og vejret var lunt. Den gamle fyrmesterbolig, der ligger i nærheden af det smukke fyrtårn, er nu ikke beboet, men tjener som biologisk feltstation. Derpå retur til Torshavn.

28.6.99 var der afgang fra Torshavn mod Bergen, og vi tog således afsked med Færøerne. Vi skylder vore to guider, skovrider Trondur Leivsson og bygartner Tori i Hoyvik, stor tak for et udbytterigt besøg. Foruden at dele ud af deres botaniske, faglig ekspertise, fik vi også et lille indblik i geologi, kultur- og sangskat og yderligere fik vi aktuelle oplysninger om Færøernes meget omdiskuterede økonomiske forhold.

29.6.99 gav mulighed for et kort gensyn med Bergen og ikke mindst med Per Harald Salvesen fra Milde.

30.6.99 Efter en hurtig spadseretur omkring vandrehjemmet Montana gik turen til lufthavnen og retur til København, hvorfra vi sender en hjertelig tak til alle vore guider.

Jette Dahl Møller

Foto: Bent Tving Andersen

Figurtekster: Illustrationerne kan ses i den trykte udgave af Dansk Dendrologisk Årsskrift Bd. XVII, 1999.

Fig.1. *Hebe odorata* og i forgrunden Per Harald Salvesen i Arboretet på Milde.

Fig.2. *Nothofagus*-bevoksning. Arboretet på Milde.

Fig.3. *Araucaria araucana* ved Lunde præstegård.

Fig.4. Plantage på Kunoy med en kartoffelmark t.h. for plantagen.

Fig.5. Plantagen på Kunoy.

Fig.6. *Buddleia globosa* ved lærerhøjskolen i Torshavn.

Fig.7. Botanisk Have i Torshavn.

Fig.8. Plantagen Gundadalur i Torshavn.

Fig.9. *Embothrium coccineum* i planteskolen i Hoydalur.

Fig.10. Jakup Dahls have i Torshavn.

Fig.11. Flaskelam på Suduroy.

Fig.12. Fuglefjeld ved Kloraratangi.

Fig.13. Akraberg, det sydligste punkt på øerne.